

Rado BAŤO

AKO SKAPAL TATRANSKÝ TIGER

Ekonomické dejiny ponovembrového Slovenska

premedia

RADO BAŤO

AKO SKAPAL
TATRANSKÝ TIGER

Ekonomické dejiny
ponovembrového Slovenska

premedia

Obsah

ÚVOD:

Od koruny ku korone

*Najväčšia politická lož v histórii
Slovenska: „Stačí prestať kradnúť”*

7

1. PRIVATIZÁCIA

Všetko bude inak a bude to lepšie

*Slovenská cesta transformácie: cudzie
nechceme, svoje si rozdáme.*

17

2. KORUNA A EURO

Graf, ktorý zmenil históriu

*Koruna: nečakane úspešná mena, ktorá
nečakane rýchlo odišla do histórie.*

59

3. BANKY

Keď traja robia to isté

Ako bankári ošklbali Slovensko a nič sa im nestalo.

93

4. VEREJNÉ FINANČIE

Zastavme ich, bratia

*Ani minimálny, ani sociálny.
Štát na Slovensku je slabý a deravý.*

127

5. DÔCHODKY

Čistá zloba

*Ako zloději budúcich dôchodkov obrali
mladých o dôstojnú starobu.*

157

6. ZDRAVOTNÍCTVO

Keď slabý štát zabija

*Tragédia zdravotníctva, v ktorom pacient
nikdy nebol na prvom mieste.*

193

7. EUROVAL

Malá, ale sebecká krajina

*Ako Slováci vytrestali Grékov a takmer zastavili
Európu na ceste do nevoľníctva.*

229

8. REFORMY

Ako skapal tatranský tiger

Prečo Slovensko nerieši problémy a ľuďom je to jedno.

269

Zdroje citátov

Register

Od koruny ku korone

*Najväčšia politická lož v histórii Slovenska:
„Stačí prestať kradnúť“*

Prvý potvrdený prípad ochorenia COVID-19 zaznamenalo Slovensko začiatkom marca 2020. Dosluhujúci premiér Peter Pellegrini uistil verejnosť, že štát má situáciu pod kontrolou a bol na ňu pripravený vo všetkých smeroch. Zároveň vyzval ľudí, aby zachovali rozvahu a nerobili si mesačné zásoby potravín. Krajina mala za sebou parlamentné voľby, ktoré prekvapujúco vyhral Igor Matovič – človek, ktorého desaťročná kariéra v politike ani omylom nenaznačovala, že zveriť mu spravovanie štátu je dobrý nápad. Uspel vďaka výbornému záveru kampane, presvedčivej kritike skorumpovanej vlády a túžbe opozičných voličov odstaviť Smer a Roberta Fica od moci. Krajina, ktorá sa po vražde novinára Jána Kuciaka a jeho snúbenice Martiny Kušnírovej dva roky zmietala v hlbokoj kríze dôvery v štát a spravodlivosť, dovtedy správy o hrozbe globálnej pandémie ignorovala. Predvolebnej kampani dominovali domáce témy, slovo „koronavírus“ v nej prakticky nepadlo.

Pár dní po parlamentných voľbách sa situácia dramaticky zmenila. Hrozivé správy zo severného Talianska o pribúdajúcich chorých a obetiach vystrašili celú Európu. Moderátorka televí-

zie Markíza Zlatica Puškárová si vo vysielaní nasadila rúško. Čoskoro nasledovala politická elita na čele s prezidentkou, starým aj novým premiérom a po nich veľmi poctivo celá krajina. Pri šiestich desiatkach potvrdených prípadov vyhlásil premiér Peter Pellegrini v polovici marca núdzový stav v zdravotníctve. Slovensko zavrelo školy, obchodné centrá, kaviarne, reštaurácie aj kaderníctva, poslalo zamestnancov z firiem a úradov pracovať z domu. Hospodársky život v krajine sa v mnohých oblastiach prakticky zo dňa na deň zastavil. Tvrdé obmedzenia a disciplína pri ich dodržiavaní však zabrali pri ochrane zdravia a životov ľudí. Počas dvoch mesiacov najprísnejších opatrení zameraných na spomalenie šírenia koronavírusu Slovensko udržalo celkový počet pozitívne testovaných prípadov na nízkych úrovniach a zaradilo sa medzi štáty s najnižším počtom obetí v Európe. Nový premiér Igor Matovič nešetril superlatívmi na vlastnú adresu ani na adresu disciplinovaných obyvateľov.

Zaujímavé na úspešnom zvládnutí prvej vlny pandémie bolo, že zároveň bolo zjavné, ako zúfalo nepripravené na krízovú situáciu boli štátne inštitúcie. Skoré zavedenie povinnosti nosiť rúška, zatvorenie krajiny a kontroly hraníc sa ukázali byť účinným a šťastne načasovaným rozhodnutím, všetko ostatné bola chaotická improvizácia. Slovensko malo na papieri pandemický plán od roku 2005, keď svet vystrašila epidémia SARS. Štát ho však ignoroval a nemal vytvorené zásoby zdravotníckych pomôcok, materiálu a liekov. Šéfa Štátnych hmotných rezerv Kajetána Kičuru odviedla v apríli 2020 polícia v putách do väzby. Ukázalo sa, že zásoby si vytváral akurát doma v trezore, kde vyšetrovatelia objavili zlaté tehly v hodnote štvrt' milióna eur. Organizácia, ktorú riadil, si neplnila povinnosť držať v skladoch rezervy zdravotníckeho materiálu pre prípad núdzovej situácie. Naopak, rúška, respirátory a iné ochranné pomôcky na ochranu zdravot-

níkov a ďalších ľudí v prvej línii začali Štátne hmotné rezervy za premrštené ceny zháňať v čase, keď už globálna panika prepukla naplno a na trhu sa prejavoval nedostatok zásob.

Nový premiér Igor Matovič poňal po prevzatí moci pandemickej krízy ako situáciu, v ktorej prestali pre orgány štátnej moci platiť pravidlá. Je pravdou, že počas obdobia trvania núdzového stavu môže štát obmedziť základné práva a slobody občanov. V žiadnom prípade to však pre ministrov a premiéra neznamená, že si môžu robiť, čo chcú. Práve vo výnimočných časoch, keď vláda získava výnimočné právomoci, je dôležité, aby postupovala v súlade so zákonom a v rámci definovaných ústavou. Igor Matovič však rýchlo dal všetkým najavo, že obmedzeniami právneho štátu sa nemieni nechať vyrušovať. Zriadil štvorčlenný „permanentný krízový štáb“ na čele s vedcom a bývalým prezidentským kandidátom Robertom Mistríkom. Vznikla tak paralelná riadiaca štruktúra, ktorá nemala oporu v žiadnom zákone, napriek tomu sa snažila dávať pokyny štátnym inštitúciám. O nových obmedzeniach pre podnikateľov aj obyvateľov – teda o opatreniach, ktoré zásadným spôsobom ovplyvňujú práva a slobody – nechal predseda vlády formálne rozhodovať hlavného hygienika. Bol to postup na hranu s Ústavou Slovenskej republiky. Najhoršou ukážkou svojvôle štátu bolo zatváranie ľudí, ktorí pricestovali zo zahraničia, do karantény v štátnych zariadeniach. Ukázalo sa, že neexistuje nariadenie, na základe ktorého polícia zavrela hranice krajiny. Povinnú karanténu vláda vyžadovala aj od zdravých ľudí, hoci podľa zákona môže izolovať iba chorých, ktorí odmietajú zostať v domácej karanténe. Ústavne sporným spôsobom bolo v štátnych zariadeniach internovaných dokopy 27-tisíc ľudí.

Riadenie výnimočného stavu postavil Igor Matovič na hlavu. Normálny postup v krízových situáciách je, že odborníci pripra-

vujú odporúčania, na základe ktorých vláda prijíma rozhodnutia. Slovensko fungovalo v inom režime. Nevypočítateľný a hysterický premiér prekrúcal odborné usmernenia, denne prichádzal s vlastnými nápadmi v boji proti „hnusobe“, ale rozhodnutia štátu hádzal na „konzílium odborníkov“, obmedzovanie práv na hlavného hygienika a koordináciu procesov na permanentný krízový štáb, ktorý nemal zákonné právomoci kohokoľvek koordinovať. Napriek tomu si krajina v porovnaní s inými európskymi štátmi počínala pri spomalení šírenia koronavírusu a ochrane životov obyvateľov výnimočne dobre. Pri rušení obmedzení a opätovnom zapínaní spoločenského a ekonomického života na Slovensku v máji a v júni 2020 mohol predseda vlády odrážať kritikov svojich neortodoxných metód riadenia tým, že rátajú sa výsledky.

Letné uvoľnenie bolo iba oddychovým časom. Odborníci unisono varovali pred príchodom druhej vlny – po otvorení hraníc a prázdninovej turistickej sezóny očakávali, že počty chorých sa začnú opäť zvyšovať. Bolo však nepravdepodobné, že by sa európske štáty vrátane Slovenska vzhľadom na rozsiahle hospodárske dôsledky vrátili k drastickým plošným opatreniam. Niekoľkomesačné skúsenosti so šírením nákazy ukazovali, že popri obmedzovaní kontaktov medzi ľuďmi a nosení rúšok najúčinnnejším spôsobom, ako držať pandémiu ako-tak pod kontrolou, je systematické vyhľadávanie a izolovanie kontaktov nakazených pacientov a dostatočné testovanie. Úloha na epidemiologicky pokojnejšie letné mesiace bola jasná – posilniť schopnosť štátu testovať a stopovať pozitívne prípady. Popri tom predseda vlády ohlásil reformné leto, počas ktorého sľúbil pomocou verejných diskusií sformovať plán obnovy zdevastovanej ekonomiky. Na spoločnom záchrannom balíku v objeme 750 miliárd eur, ktorý bol určený na podporu oživenia hospodárstva, sa v júli 2020 dohodli lídri Európskej únie. Domácou úlohou každej členskej krajiny bolo pripraviť plán, ako tieto peniaze zmysluplne minúť.

Prišli prázdniny a vláda Igora Matoviča stratila o pandémiu koronavírusu záujem. Ministri sa rozišli na dovolenky. Reformné leto sa nekonalo – premiér vlastný sľub ignoroval a nikdy sa k nemu nevrátil. Minister zdravotníctva Marek Krajčí, ktorý formálne prevzal boj proti pandémie, sa neobťažoval posilniť kapacity štátu v rámci prípravy na očakávané zhoršenie situácie. Poľavila aj disciplína, ktorou slovenskí politici v prvých mesiacoch krízy motivovali ľudí k dodržiavaniu obmedzení a prísnych pravidiel. V rozpore so všetkými odporúčaniami hygienikov sa vedenie OĽANO na čele s premiérom zúčastnilo bez rúšok na svadbe šéfa poslaneckého klubu. V prvých jesenných týždňoch začali s miernym oneskorením oproti okolitým krajinám prudko pribúdať chorí. Na rozdiel od desiatok ľudí denne počas jarných mesiacov si krajina začala zvykať na denné rekordy v stovkách či tisícoch pozitívne testovaných prípadov. Obdobie slovenskej výnimočnosti a nezvyčajnej odolnosti proti šíreniu koronavírusu sa skončilo. Kvalita krízového manažmentu štátu sa oproti jari nezlepšila – na scénu sa vrátil hysterický predseda vlády a spolu s ním nedomyslené a vzájomne protirečivé rozhodnutia. V októbri 2020 začali pribúdať tisíce prípadov denne, nemocnice sa rýchlo plnili chorými, hygienici prestali stíhať vyhľadávať ľudí, ktorí prišli do kontaktu s nakazenými, Slovensko testovalo menej, než odporúčali medzinárodné organizácie, a Igor Matovič krmil verejnosť hlúpymi teóriami o sprisahaniach proti jeho vláde.

Konečný účet pandémie koronavírusu na Slovensku nebol v čase písania týchto riadkov známy. Skúsenosť, ktorú krajine krízová situácia priniesla, však bola dôverne známa. Globálnu pandémiu takýchto rozmerov zažili súčasné generácie prvý raz, ale história sa v mnohom opakovala. Nejako sme to zvládli. Napriek zjavne nefunkčnému, rozkradnutému, amatérsky riadenému štátu. Napriek slabým verejným inštitúciám, ktoré sú zanedbané

personálne aj materiálne a chronicky nekvalitnému zdravotníctvu. Napriek zmätočnému politickému vedeniu a samolúbemu premiérovi, ktorý bol presvedčený, že svet sa má krútiť okolo toho, ako sa on osobne cíti a čo si myslí. Slovensko malo v prvej vlne šťastie s časovaním zatvorenia hraníc, s disciplínou obyvateľov, s ochotou znášať škody napriek tomu, že pomoc štátu prichádzala s oneskorením a desiatky tisíc detí zostali bez prístupu k vzdelaniu.

Kľúčová otázka pre budúcnosť je, dokedy šťastie tohto druhu krajine vydrží. Dokedy si bude môcť Slovensko dovoliť slabý štát, nevzdelané deti, nedostatok zdravotníkov, mizerné služby pre seniorov a k tomu všetkému nezodpovedných politikov, ktorí sa naučili, že stačí premýšľať po najbližší status na facebooku? Dokedy si bude môcť dovoliť ignorovať premeškané príležitosti, vedľajšie straty a priame škody spôsobené nezodpovednými, šialenými rozhodnutiami politických lídrov? Slovenská republika čoskoro oslávi tri desaťročia samostatnej existencie. Na globálne pomery je úspešnou a bohatou krajinou. Premrháva však potenciál, pretože stratila ambície, bojí sa veľkých zmien a bezstarostne volí hochštaplerov do najvyšších ústavných funkcií.

„Mohlo to byť horšie,“ povedia mnohí. Mohlo. Nejakto sme to zvládli. Slovensko prekvapujúco dobre ekonomicky prežilo prvé roky samostatnosti. Veľkou mierou sa o to zaslúžila stabilná slovenská koruna a dôveryhodná menová politika Národnej banky Slovenska, ktorá dokázala koexistovať aj s agresívnym režimom Vladimíra Mečiara. Po zlomových voľbách v roku 1998 sa Mikulášovi Dzurindovi podarilo vrátiť krajinu do prvej vlny rozširovania Európskej únie, Slovensko dokonca ako jediný štát Vyšehradskej štvorky platí od roku 2009 eurom. Dve prozápadne naladené pravicové vlády odvrátili úpadok a napriek odporu obyvateľstva sa pustili do odvážnych reforiem. Prilákali zahraničné

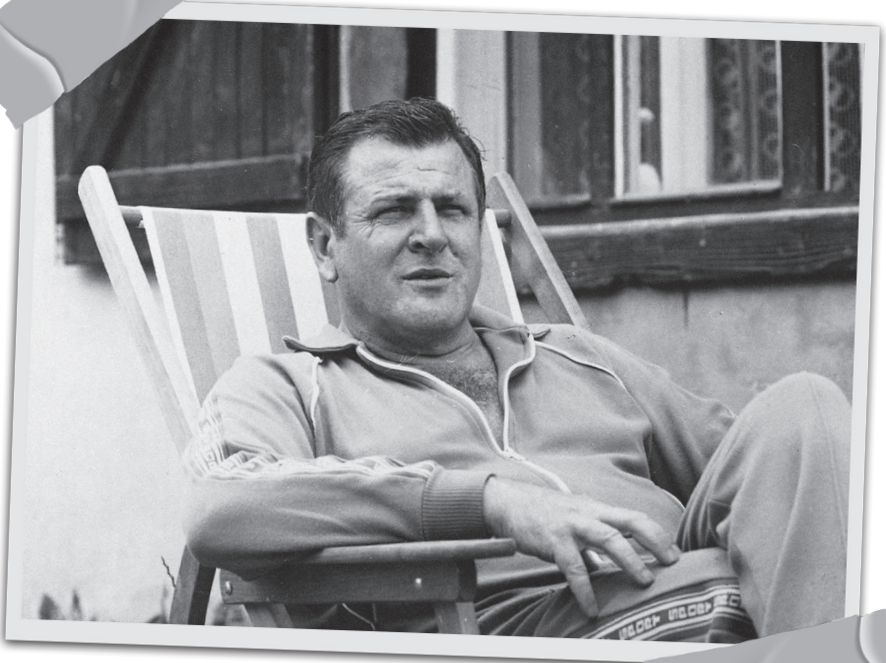
investície a prispeli k ekonomickému boomu, ktorý ukončila až globálna finančná kríza. Slovensko sa usadilo v spoločnej Európe a usúdilo, že stačilo. Dovolilo Robertovi Ficovi, aby ho zbavil akýchkoľvek ambícií ohľadom budúcnosti. Namiesto riešenia problémov a posilňovania základov samostatného štátu si ľudia vybrali pohodlnú stagnáciu. Výsledkom je, že krajina ekonomicky prestala dobiehať Západ.

Jedným z jasných zdrojov problémov Slovenska je všadeprítomná korupcia, rozkrádanie majetku štátu a ľahostajnosť k verejnému priestoru. Pri písaní o čomkoľvek, čo súvisí s vývojom slovenskej ekonomiky a rozhodnutiami, ktoré ho ovplyvnili, je nemožné vyhnúť sa korupčným škandálom. Vedome som sa však snažil, aby neboli jadrom tejto knihy. Mojmým cieľom nie je písať o ekonomických kauzách. Chcem ukázať, že korupcia a klientelizmus zďaleka nie sú jediným zdrojom problémov, ani rozhodujúcim dôvodom, prečo štát nie je schopný pohnúť riešením ani tých zásadných nedostatkov krajiny. Najväčšia politická lož v dejinách moderného Slovenska znie: Stačí prestať kradnúť a problémy sa vyriešia. Nestačí a nevyriešia. Tri desaťročia ekonomickej histórie krajiny sú plné bláznivých rozhodnutí, ktorých dôsledky sa počítajú na stovky miliónov či miliardy eur, premárnené životné osudy a odvrátiteľné úmrtia. Súčasťou mnohých z nich bola korupcia, ale hlavným vinníkom bola neschopnosť, malichernosť, neochota a nedostatok guráže.

Ako skapal tatranský tiger je knihou, v ktorej sa snažím rozpitvať zlomové okamihy a najdôležitejšie rozhodnutia formujúce hospodársky vývoj Slovenska od jeho vzniku v roku 1993 do roku 2020. Krajina v nich neraz ukázala obdivuhodnú životaschopnosť a odolnosť, inokedy nebezpečnú krátkozrakosť a ľahostajnosť. Pravdou však je, že po ceste za ponovembrovou prosperitou Slovensko stratilo vôľu hľadať riešenia a prekonávať výzvy. „Nejako to zvládnuť“ je málo.

Táto kniha by nevznikla bez Libora Meliorisa a Zuzany Vargovej, ich podpory, úprimnej a užitočnej spätnej väzby k môjmu rukopisu. Poďakovanie patrí aj Štefanovi Kiššovi, Ľudovítovi Ódorovi a Pavlovi Povalovi, ktorí mi pri viacerých kapitolách pomohli utriediť si myšlienky. Svojim najbližším, Zuzke a Hanke, ďakujem za pol roka trpezlivosti a povzbudzovania.

Rado Baťo, október 2020

Všetko bude inak a bude to lepšie

*Slovenská cesta transformácie:
cudzie nechceme, svoje si rozdáme*

V októbri 1999 sa štát stal staronovým majiteľom takmer polovice akcií spoločnosti Nafta Gbely. Predchádzajúca privatizácia firmy do rúk krajského predsedu HZDS Vladimíra Poóra sa v roku 1996 stala jedným z najväčších ekonomických škandálov vlády Vladimíra Mečiara. „Lúpež storočia“ bola symbolom éry, počas ktorej štát rozdal majetok úzkej skupine podnikateľov a politikov vládnych strán, bývalých komunistických funkcionárov a eštech, riaditeľov štátnych podnikov, ich príbuzných a známych. Návrat lukratívneho podniku, ktorý spravoval ziskové zásobníky plynu na slovenskom území, do vlastníctva republiky však nesprevádzali oslavy ani pochvaly, ale trpký politický spor. Čoskoro po prevode akcií Nafty Gbely späť na účet Fondu národného majetku SR rezignoval minister hospodárstva Ľudovít Černák a poslanci parlamentu odvolali z funkcie prezidenta fondu Ľudovíta Kaníka aj viceprezidenta Ladislava Sklenára.

Sama náprava škandalózne privatizácie získala pachuť politického škandálu v júni 1999. Médiá priniesli správu, že Vladimír Poór predal Naftu Gbely americkej firme – malo sa to stať pod nosom štátnych inštitúcií, s ktorými rokoval o podmienkach

vrátenia sprivatizovaných akcií. Verzia, ktorú o „druhej krádeži“ Nafty Gbely spoločne s ministrom hospodárstva šíril predseda vlády Mikuláš Dzurinda, tvrdila, že predaj do zahraničia bol posvätený vedením Fondu národného majetku. Naopak, šéf štátnej privatizačnej agentúry Ľudovít Kaník obvinil ministerstvo hospodárstva, že potichu pripravovalo úplne iný obchod. Novým majiteľom Nafty Gbely sa mal stať kanadský investor. Dvere na ministerstve hospodárstva mu pomáhala otvárať finančná skupina Slávia Capital – firma, ktorá sa v spojitosti s Ľudovítom Černákom spomínala v tom čase častejšie, než bolo zdravé. Šéf Fondu národného majetku tvrdil, že prekazil nevýhodný obchod, a to malo byť pravým dôvodom tlaku na jeho odchod.

Kritika privatizácie štátneho majetku počas vlády Vladimíra Mečiara patrila medzi hlavné body opozičnej politickej agendy. Po volebnom víťazstve na jeseň v roku 1998 koalíčná vláda Mikuláša Dzurindu vo svojom programovom vyhlásení potvrdila sľub preskúmať zákonnosť privatizačných rozhodnutí. Fond národného majetku sa pustil do preverovania stoviek zmlúv a po niekoľkých mesiacoch zaznamenal prvé úspechy. Najdôležitejším zásahom bola dohoda s majiteľmi Slovnaftu v marci 1999. Sľúbili, že buď desatinu akcií vrátia späť štátu, alebo časť kúpnej ceny doplatia. Nafta Gbely mala byť ďalším dôležitým úspechom snahy napraviť dôsledky rabovania majetku štátu. Lenže namiesto zbierania politických bodov sa premiér, minister hospodárstva a šéf Fondu národného majetku zamotali do prestrelky, ktorá proces nápravy privatizačných škandálov nepríjemne diskreditovala.

V auguste 1999 sám Vladimír Poór oznámil, že kroky smerujúce k predaju Nafty Gbely americkému investorovi zastavil. K transakcii nikdy nedošlo, ale medzičasom sa z politického triumfu stala politická fraška. Týždne trvajúca hádka odhaľovala nepekne zákulisie, pri ktorom sa „prehodnocovanie“ privatizá-

cie javilo ako pokračovanie kšeftovania so štátnym majetkom. Zmenili sa osoby a obsadenie v podobe podnikateľských skupín napojených na novú vládu, nezmenila sa snaha zarobiť na úkor štátu. „Ryba smrdí od hlavy a my nesmieme žmúriť oči, ani keď ide o ľudí z nášho košiara,“ povedal o odvolaní vedenia Fondu národného majetku Mikuláš Dzurinda¹. V národnej rade dosiahol svoje, ale v tomto spore jeho vláda stratila oveľa viac ako ministra hospodárstva a vedenie privatizačného fondu. Kauza „druhej krádeže“ Nafty Gbely zdiskreditovala proces nápravy privatizácie natoľko, že ho vláda zastavila.

Nafta Gbely patrila v polovici deväťdesiatych rokov k najziskovejším podnikom v Slovenskej republike. Väčšina jej akcií sa sprivatizovala v prvej vlne postkomunistickej privatizácie, ktorá podiely v štátnych firmách rozdelila medzi obyvateľov prostredníctvom kupónových knižiek. Vláda Vladimíra Mečiara zaradila spoločnosť medzi takzvané strategické podniky, časť nesprivatizovaných akcií mala vďaka tomu zostať „natrvalo“ vo vlastníctve štátu. Náhly predaj zvyšného 46-percentného podielu v prospech spoločnosti Druhá obchodná v auguste 1996 bol preto škandálom, ktorý rozmermi prekonal všetky dovtedajšie privatizačné kauzy – azda s výnimkou predaja VSŽ Košice skupine okolo Alexandra Rezeša a ovládnutia Slovnaftu jeho manažérmi na čele so Slavomírom Hatinom. Vláda aj privatizačný fond dôsledne tajili, komu Naftu Gbely predali. Prezident Fondu národného majetku, podpredseda koaličného Združenia robotníkov Slovenska Štefan Gavorník vyhlásil, že rozhodujúca bola cena, domáci záujemca a jeho hodnovernosť. Pravda bola taká, že „hodnoverná“ Druhá obchodná sídlila v ošarpanom dome s jednou čiernou poštovou schránkou s názvom firmy.

Majitelia schránkových firiem sa vtedy nemuseli schovávať na Cypre. Vláda sa na výpredaj štátnych podnikov v prospech